

Федець Андрій Володимирович

*начальник відділу перевезення цінностей НБУ,
аспірант Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президенті України*

ORCID: 0000-0003-1769-6967

e-mail: avflviv@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ІНКАСАЦІЇ КОШТІВ ТА ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано необхідність удосконалення механізму державного регулювання ринку надання послуг з інкасації коштів та перевезень валютних цінностей в Україні, зокрема підвищення вимог до умов видачі Національним банком України юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації та посилення контролю за їх діяльністю. З метою невідкладного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці України, в умовах постійного зменшення кількості банківських установ в Україні, що мають власні підрозділи інкасації та перевезення цінностей, наявності ризиків зміни форми власності державних уповноважених банків, збереження державного впливу на ринок надання послуг з інкасації коштів і перевезень валютних цінностей в Україні та механізмів його регулювання, запропоновано трансформувати систему грошового обігу Національного банку України в частині створення альтернативної схеми готівкового обігу Національного банку України та здійснення перевезень валютних цінностей в системі Національного банку України винятково силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку України. Порушено питання щодо відновлення статусу державних службовців окремих категорій працівників Національного банку України та створення єдиного сертифікованого центру професійної підготовки і підвищення кваліфікації інкасаторів та водіїв.

Ключові слова: делегована концепція грошового обігу; регуляторна функція; грошовий обіг; інкасація коштів; уповноважений банк; підрозділи інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ліцензія СІТ-компанії (Cash-in-Tranzit).

Постановка проблеми. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України [1].

Банківська система вважається центральним елементом сучасної ринкової економіки, оскільки саме вона виконує функції щодо акумулювання та перерозподілу вільних грошових ресурсів, забезпечуючи рух коштів між всіма економічними суб'єктами та підтримання процесів відтворення. Стабільна та надійна банківська система є запорукою сталого економічного розвитку, ефективного функціонування економіки України.

Основою діяльності центрального банку в кожній країні є чітке визначення у законодавчому порядку завдань і функцій цього важливого органу державного регулювання економіки. У більшості розвинутих країн діяльність центрального банку спрямована на вирішення двох основних завдань:

- забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- забезпечення надійності грошово-кредитної системи країни;

Національний банк України (далі – Національний банк) є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та іншими законами України [2].

Національний банк України як провідна державна банківська установа установлює норми та правила, що визначають порядок здійснення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей (далі – інкасації) у банківських установах в Україні, видає ліцензії на право інкасації коштів та перевезення банкнот і монет та інших цінностей та здійснює державний контроль за дотриманням правил і порядку проведення операцій з інкасації у банківських установах в Україні.

Національний банк України наділений також ключовими для банківської системи України функціями державного управління, зокрема: організацією готівкового грошового обігу, винятковим правом на виготовлення та зберігання банкнот і монет, встановленням правил випуску в обіг, обробки, зберігання, інкасації, перевезення, вилучення з обігу та знищення готівки. Тобто Національний банк забезпечує повний цикл руху грошей, їх виготовлення, перерахунок, упакування, доставку готівкових коштів банківським установам України.

До цілей державного регулювання також належать питання, пов'язані з організацією банками і юридичними особами інкасації, дотримання обов'язкових норм та вимог щодо забезпечення надійної охорони життя та здоров'я працівників підрозділів інкасації коштів та перевезення цінностей (далі – підрозділи інкасації), схоронності цінностей, що перевозяться та інкасуються.

Національним банком розроблено нормативно-правові акти, що встановлюють загальний порядок та умови видачі Національним банком юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, а також підстави, за яких Національний банк має право відмовити у видачі ліцензії, зупинити (поновити) її дію або анулювати її.

До 2016 р. у системі Національного банку діяла класична контрольована схема організації готівкового обігу, яка передбачала доставку валютних цінностей (нові банкноти, монети, ювілейні монети тощо) від Центрального сховища Національного банку до відділів готівкового обігу в регіонах, а вже далі локально банківські установи підкріплялись готівковими коштами силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку та інкасацією комерційних банків. Під час проведеної 2016 – 2019 рр. внутрішньої

трансформації Національного банку класичну контрольовану схему організації готівкового обігу в Україні було змінено на делеговану модель організації готівкового обігу, у якій в процесі практичної апробації виявились недоліки та ризики, що у підсумку негативно впливають на роль, завдання та функції Національного банку у банківській системі України.

З метою невідкладного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці України, в умовах постійного зменшення кількості банківських установ в Україні, що мають власні підрозділи інкасації, наявності ризиків зміни форми власності державних уповноважених банків, збереження державного впливу на ринок надання послуг з інкасації в Україні та механізмів його регулювання, запропоновано трансформувати систему грошового обігу Національного банку в частині створення альтернативної схеми готівкового обігу Національного банку та здійснення перевезень валютних цінностей в системі Національного банку винятково силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняними та закордонними науковцями здебільшого не приділялася належна увага вивченню та аналізу функціонування делегованої моделі готівкового обігу в Україні, її переваг, ризиків та недоліків, а також увага щодо функціонування ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківській системі України. Інкасація коштів згадується у декількох публікаціях, пов'язаних із вирішенням логістичних завдань, зокрема з оптимізацією маршрутів інкасації. Науковець В. Черномор запропонував оптимізувати графік інкасацій шляхом їх одночасного проведення з метою зменшення кількості виїздів інкасаторів до банкоматів [3]. Дослідники Д. Мельник і В. Клімов приділяли увагу розробці системи прогнозування інкасацій [4].

Аналіз діяльності державних підрозділів інкасації країн СНГ та Східної Європи свідчить про те що здебільшого вони створені та функціонують на базі центрального банку країни та забезпечують, окрім внутрішньосистемних перевезень цінностей, стабільну присутність держави на ринку надання послуг з інкасації коштів та перевезень валютних цінностей.

У періодиці про інкасацію коштів та перевезення валютних цінностей можна знайти дуже багато статей рекламного та інформаційного типу, одночасно інтернет-журнали досить професійно висвітлюють галузеві проблеми.

Із проблемних питань в інкасації можна виділити два основні напрямки:

- 1) удосконалення безпеки перевезень, насамперед проблеми збереження життя та здоров'я інкасаторів, збереження схоронності цінностей;
- 2) зменшення собівартості інкасації коштів та перевезення цінностей.

Автори всіх публікацій єдині в одному тому, що постійне збільшення рівня індивідуального захисту працівників підрозділів інкасації і підвищення класу захисту спецавтомобілів є безперспективним. Статистика свідчить, що більшість нападів на інкасаторів відбувається не під час руху у панцерованому

автомобілі на маршрутах, а при виході з банківських установ, на шляху до автомобіля тощо.

Закордоном вже багато років та віднедавна і в Україні теж для інкасації коштів використовуються спеціальні кейси (спецпристрої) з електронним захистом. Ці інтелектуальні системи зберегли вже не одне життя інкасаторів та значні суми коштів. Суть пристрою полягає у тому, що в момент нападу на інкасаторів автономна система електронного захисту автоматично надсилає звуковий сигнал тривоги та зафарбовує всі купюри, що розміщені в кейсі, спеціальними фарбами, що незмиваються. Купюри зафарбовуються таким чином, що використовувати їх вже буде неможливо, але, при дотриманні певних вимог, вони можуть бути поміняні на нові. Як наслідок, для злочинців втрачає зміст вчинення самого злочину, адже вони ніколи не зможуть використати вкрадені кошти.

На сьогодні регуляторними актами, які регулюють порядок інкасації коштів та перевезення валютних цінностей в Україні, є нормативно-правові документи Національного банку, зокрема: Інструкція з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України № 29 від 31.03.2017 р.; Положення про порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, затверджене Постановою Правління Національного банку України № 926 від 24.12.2015 р.; Інструкція з організації емісійно-касової роботи в системі Національного банку України, затверджена Постановою Правління Національного банку України № 365 від 11.11.2008 р.

Про актуальність вирішення проблеми свідчить той факт, що Національний банк для забезпечення зростаючих потреб у готівкових коштах банківської системи та економіки загалом дозволив аутсорсинг інкасаторських послуг та почав видавати перші ліцензії на здійснення інкасаторської діяльності небанківським юридичним особам [5].

Враховуючи особливості виконувальних операцій та нестандартні та особливі практичні знання і навички, які можна здобути тільки працюючи у підрозділах інкасації коштів та перевезення цінностей Національного банку та в банківських установах, що мають власні підрозділи інкасації, в Україні на нині відсутній навчальний посібник зі спеціальності організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей.

При вивченні питання оптимізації державного впливу на ринок послуг із інкасації коштів і перевезень валютних цінностей в Україні та механізмів його регулювання необхідно керуватись не тільки закордонним досвідом, який не завжди є дієвим у наших реаліях, але і використовувати багатий український досвід, створювати нові та ефективні управлінські продукти.

Основною метою статті є не тільки вивчення та аналіз функціонування сучасного ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківській системі України, а й пошук різноманітних варіантів його успішної

трансформації та надання пропозицій щодо удосконалення механізму державного регулювання ринку надання послуг з інкасації в Україні, підвищення ролі та іміджу Національного банку як незалежного центрального банку України.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

У 2016 р. працівники Національного банку України втратили статус державних службовців. Державними службовцями у Національному банку вважались посадові особи, уповноважені на виконання функцій та завдань держави у банківській сфері, що становило у підсумку трохи більше половини штату його працівників. Особливий центральний орган державного управління у банківській системі України – Національний банк України, який приймає стратегічно важливі державні управлінські економічні рішення, від якого безпосередньо залежить стабільний стан економіки держави, банк який монопольно здійснює емісію грошей, діяльність якого безпосередньо пов'язана з дотриманням державної таємниці, але водночас у ньому немає державної служби. З огляду на правовий статус Національного банку, його державні завдання та функції, цілком повністю позбавляти всіх службовців Національного банку статусу держслужбовців та ще під час активних військових дій на території України, на нашу думку, не мало жодного змісту. Повернення статуту державних службовців буде сприяти посиленню незалежності Національного банку, прийняттю ефективних та відповідальних управлінських рішень менеджментом банку. Тому питання відновлення державної служби у Національному банку є надзвичайно важливим та потребує якнайшвидшого вивчення та реалізації.

Підготовка (перепідготовка, підвищення кваліфікації) працівників підрозділів інкасації коштів та перевезення цінностей здійснюється у відповідних навчальних закладах, визначених Національним банком та за програмою, погодженою з ним. Проте якість проведення навчання працівників підрозділів інкасації та перевезення цінностей за місцем роботи не завжди відповідає сучасному належному рівню підготовки інкасаторів та проводиться банківськими установами швидше формально. Відповідно, для вирішення проблемного питання, Національному банку необхідно визначити єдиний навчальний заклад, з розгалуженою мережею регіональних інститутів, який за програмою, погодженою Національним банком, буде займатись професійною підготовкою та навчанням працівників підрозділів інкасації та перевезення цінностей. На сьогодні існує норма, що зобов'язує банки (юридичні особи) дотримуватись періодичності проходження працівниками підрозділів інкасації підвищення кваліфікації, не рідше ніж один раз на п'ять років. У силу динамічних змін у галузі зазначена норма втратила актуальність, тому потребує перегляду термін підвищення кваліфікації для працівників підрозділів інкасації. Щонайменше необхідно проводити такі навчання один раз на три роки.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалось, під час проведеної у 2016 – 2019 рр. внутрішньої трансформації Національного банку було змінено класичну контрольовану схему організації готівкового обігу в Україні на

делеговану модель організації готівкового обігу, порядок доставки готівки від Національного банку до банківських установ, передавання власних запасів готівки Національного банку на зберігання до уповноважених банків, які мають створені власні підрозділи інкасації та перевезення цінностей, для забезпечення готівкою регіонів України.

На сьогодні уповноважені банки частково забезпечують готівкою більшість регіонів України, здебільшого там, де було у ході проведеної трансформації ліквідовано територіальні управління Національного банку. Зокрема, йдеться про Вінницьку, Волинську, Житомирську, Закарпатську, Івано-Франківську, Кіровоградську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Чернівецьку, Чернігівську, Черкаську області.

Основна мета реалізації делегованої моделі в Україні має знизити витрати держави на готівковий обіг та сприяти розвитку конкурентного ринку послуг із інкасації. Ця модель здебільшого застосовується у Великобританії, Бразилії, Нідерландах, Фінляндії та Швеції, тобто не у більшості країн Євросоюзу, членство у якому залишається амбітною метою України.

Забезпечення готівкового обігу в регіонах здійснюється інфраструктурою уповноважених банків, а в перспективі – і з залученням третіх учасників (СІТ-компаній) за правилами та під контролем Національного банку. Національним банком розроблено положення щодо критеріїв та порядку відбору банків, які можуть претендувати на статус уповноважених банків та залучатися до зберігання запасів готівки [6].

Однією з основних вимог для отримання від Національного банку статусу уповноваженого банку є наявність у нього власного підрозділу інкасації або договору на отримання послуг із інкасації коштів із іншими банками або юридичними особами, які отримали відповідну ліцензію Національного банку [7].

Проте на практиці не всі банківські установи, які отримали статус уповноваженого банку, виявились готовими виконувати у повному обсязі вимоги Національного банку, які передбачали вкладення значних інвестицій, що, своєю чергою, створило ризики незабезпечення схоронності цінностей, відсутність у обігу достатньої кількості нових банкнот та монет, інші проблеми.

Виходом із ситуації, що склалась, на нашу думку, могло б бути прийняття рішення щодо створення та впровадження альтернативної схеми готівкового обігу Національного банку та здійснення перевезень валютних цінностей у системі Національного банку винятково силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку.

Суть альтернативної схеми готівкового обігу Національного банку, враховуючи обмеження, що встановлені щодо розголошення державної таємниці, коротко полягає у такому:

– делегована модель організації готівкового обігу залишається, однак нормативні вимоги для отримання статусу уповноважених банків значно підвищуються;

– пропонується державні валютні цінності кушовим методом доставляти від Центрального сховища Національного банку до визначених основних представництв Національного банку у регіонах, від яких цінності силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку будуть доставлені до відновлених готівкових сховищ Національного банку тих регіонів, де територіальні управління Національного банку були ліквідовані;

– регіональні відділення банківських установ будуть отримувати та здавати готівку до відновлених відділів грошового обігу в регіонах силами власних підрозділів інкасації або підрозділами інкасацій СІТ-компаній.

Запропонована альтернативна схема готівкового обігу дуже проста та надійна, не потребує вкладення значних коштів, оскільки колишні приміщення територіальних управлінь Національного банку включно зі грошовими сховищами було не продано, а передано в оренду різним державним організаціям.

Впровадження альтернативної схеми готівкового обігу дасть змогу забезпечити не тільки вчасну, надійну та безпечну доставку цінностей до всіх областей України, але і розвантажить відділи грошового обігу в регіонах, що ще залишились у системі Національного банку від понаднормової роботи з обслуговування підрозділів інкасації банківських установ із 5 – 6 дотичних областей.

Інкасація (collection) – система здачі готівкових грошових коштів, валютних та інших цінностей підприємствами, організаціями банківським установам. Інкасація – складова частина діючої системи готівкового грошового обігу. За допомогою інкасації технічно забезпечується зворотний притік у банки випущених у обіг грошових коштів. Інкасація здійснюється відповідно до вимог нормативно-правових документів Національного банку. Всі підприємства, установи та організації зобов'язані здавати до установ банків готівкові грошові кошти, якщо вони перевищують понад встановлений ліміт залишку готівки для подальшого зарахування на їх банківські рахунки [8].

На сучасному етапі інкасацію коштів та перевезення валютних цінностей в банківській системі України забезпечують підрозділи перевезення цінностей банківських установ України, юридичні особи, які отримали відповідні ліцензії від Національного банку, та підрозділи перевезення цінностей Національного банку.

Найбільш досвідченими та надійними, насамперед з огляду на погіршення криміногенної ситуації в державі (військові дії на Сході держави, зростання злочинних посягань та нападів на банківські установи та інкасаторів, наявність великої кількості вогнепальної зброї, що неконтрольовано перебуває в обігу), на ринку надання послуг із перевезення валютних цінностей та інкасації коштів представниками так званої “класичної школи інкасації”, яка була створена у 1939 р. у колишньому Центробанку СРСР, заслужено вважаються підрозділи перевезення цінностей Центрального сховища Національного банку у м. Києві та у регіонах. Підрозділи перевезення цінностей Національного банку, на відміну

від інших учасників ринку інкасації, забезпечені власною вогнепальною зброєю та сучасним панцерованим оперативним автотранспортом III класу захисту.

Із перших днів незалежності України до 2000 р. домінуючу роль у проведенні інкасації коштів та перевезеннях цінностей займали підрозділи перевезення цінностей Національного банку, які були з часом реорганізовані та фактично повністю пішли з ринку інкасації. Це було високопрофесійне, рентабельне підприємство при Національному банку, яке надійно забезпечувало захист цінностей при інкасації коштів та обслуговувало не тільки банківські установи та їх численні відділення, а й суб'єктів підприємницької діяльності усіх форм власності.

Зокрема, Львівський підрозділ інкасації Національного банку охоплював маршрутами всі райони області та мав свої окремі розширені дільниці інкасації в таких містах, як Дрогобич, Червоноград тощо. Злочинні напади на бригади державних інкасаторів, на відміну від сучасної ситуації, були надзвичайною рідкістю; всім було відомо, що державна служба інкасації – це завжди надійно та професійно.

Загальна чисельність державної служби інкасації Національного банку України становила 3,9 тис. професійно підготовлених осіб, а кількість маршрутів із підкріплення готівкою і вивезення залишків становила 853 одиниць [9].

Наявність такої територіально розгалуженої, технічно оснащеної професійної служби інкасації надавала можливість Національному банку України:

1) проводити єдину державну політику в галузі грошового обігу через зміцнення грошової одиниці;

2) оперативно забезпечувати інкасацію грошового виторгу, який надходив до кас підприємств, установ і організацій усіх форм власності;

3) повністю забезпечувати потреби Національного банку та його установ у перевезеннях усіх видів валютних цінностей, враховуючи вивіз зношених грошей та вилучених із обігу, а також надавати послуги комерційним банкам щодо перевезення цінностей;

4) забезпечувати надійну схоронність цінностей під час їх перевезення та інкасації;

5) оперативно перевозити значні обсяги цінностей під час проведення грошової реформи, організаційних заходів при впровадженні в обіг цінних паперів (сертифікатів, векселів, облігацій тощо), інших масштабних фінансових заходів;

6) забезпечувати найнижчий рівень витрат під час перевезення та інкасації однієї умовної тисячі цінностей, який досягався завдяки: високому рівню оптимізації інкасації і перевезень цінностей; вдалому поєднанню аналітичного центру в особі Департаменту управління перевезеннями цінностей та організації інкасації Національного банку України і його технічних виконавців – підрозділів перевезення цінностей та організації інкасації територіальних управлінь.

Однак відразу після проведення грошової реформи у 1996 р. в Україні розпочався незрозумілий незворотний процес реорганізації та ліквідації державної служби інкасації Національного банку, який триває до сьогодні.

Особлива роль підрозділам перевезення цінностей Національного банку, що є актуально нині, відводиться законодавством у разі введення надзвичайного стану у державі та при роботі в умовах особливого періоду в банківській системі України. Підрозділи є гарантом забезпечення стабільної роботи банківської системи України шляхом безперервного забезпечення економіки готівковими коштами, а також забезпечення готівковими коштами з'єднань, військових частин, підрозділів Збройних сил України, Національної гвардії тощо [10].

Безсумнівно доведено, що державні підрозділи інкасації можуть паралельно із комерційною інкасацією успішно та прибутково працювати на ринку інкасації, надаючи Національному банку можливість контролювати необхідну частку ринку, для надійної доставки банкнот, монет, сувенірної продукції, які виготовляє Національний банк як емісійний центр держави, в усі області України.

Лібералізація Національним банком ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, усунення з нього служби інкасації Національного банку призвела до різкого зростання злочинних нападів на банки та бригади інкасаторів на маршрутах. Зростання рівня злочинних посягань набуло пікового значення у 2009 р. та продовжується надалі, що пояснюється, разом з іншими чинниками, недостатнім рівнем професійної та технічної забезпеченості підрозділів інкасації банківських установ.

Для вирішення проблем схоронності цінностей та захисту життя працівників підрозділів перевезення цінностей Національним банком було вжито низку заходів, починаючи з переходу на використання на маршрутах інкасації та перевезення цінностей винятково панцерованого оперативного автотранспорту, забезпечення засобами індивідуального захисту, включно до проведення суцільної переатестації персоналу, регулярного підвищення кваліфікації працівників інкасації, посилення контролю з боку структурних підрозділів територіальних управлінь Національного банку за підрозділами інкасації банківських установ.

Для повної безпеки та стабілізації ситуації на ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей потрібно кардинально змінити підходи до вирішення цих питань та підвищити ефективність державного управління в сфері перевезень цінностей та інкасації коштів.

Щодо комерційної інкасації, то на сучасному етапі лідерами ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей в банківській системі України є приблизно 10 банківських установ, серед яких: ПриватБанк, Ощадбанк, ПУМБ, Укргазбанк, ТАСкомбанк, Райффайзен Банк Аваль, тобто банки з великими мережами власних регіональних відділень. Їм інкасація потрібна як для підкріплення готівкою своєї мережі, так і для перевезення торгової виручки клієнтів.

Одним із лідерів за часткою ринку є Ощадбанк, який має в своєму розпорядженні великий автопарк нових панцерованих оперативних автомобілів та працює по всій Україні. Це єдиний банк, який може не використовувати

зовнішню збройну охорону для охорони та супроводу машин інкасації, що дає змогу держбанку економити до третини собівартості послуги. З іншого боку, служба інкасації Ощадбанку націлена здебільшого на обслуговування своєї величезної мережі відділень і банкоматів, що обмежує можливості активної роботи з “зовнішніми” клієнтами. Дуже сильні позиції на ринку займає ПриватБанк, який відрізняється сучасною автоматизацією банківських процесів та зручністю продуктів для клієнтів. Інші великі гравці ринку – це недержавні банки, зокрема невеликі.

Підрозділи інкасації банківських установ та юридичних осіб, окрім Ощадбанку, не володіють власною нарізною вогнепальною зброєю, тому для зменшення ризиків нападу їх охороняють працівники охоронних фірм, що, своєю чергою, значно збільшує собівартість перевезень цінностей.

Недоліки у роботі підрозділів інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банківських установ очевидні та перебувають у площині недостатнього матеріально-технічного забезпечення підрозділів інкасації необхідним сучасним устаткуванням, небажання акціонерів банків належно фінансувати цей напрямок діяльності, швидкоплинності кадрів, а також відсутності сучасного професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників служби інкасації.

Відповідно, ризики втрати цінностей у випадку залучення підрозділів інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банківських установ як уповноважених банків до перевезення державних валютних цінностей у системі Національного банку, від Національного банку до банківських установ, реально надзвичайно високі, а, враховуючи обсяги валютних цінностей, що перевозяться, несуть пряму загрозу національним інтересам, національній безпеці України.

Ще одні учасники ринку – компанії, які виконують інкасаторські функції, зокрема підкріплення, інкасацію АТ-боксів, терміналів поповнення рахунків тощо, але недотримуються вимог службових інструкцій, не використовують на маршрутах спецавтомобілі, зброю та предмети індивідуального захисту. Їх помилкова стратегія роботи полягає у тому, що коли у них немає розпізнавальних знаків служби інкасації, то й увагу ніхто на це не буде звертати. Відповідно, такі підрозділи інкасації все частіше стають жертвами нападів, що, на жаль, безперервно зростають.

Для уникнення ризиків втрати цінностей, шахрайських дій та зловживань, збереження життя та здоров'я інкасаторів, Національному банку необхідно постійно підвищувати вимоги до створення та умов роботи підрозділів інкасації установ банків та СІТ-компаній. Для досягнення цілей державного регулювання Національний банк повинен уточнювати та доопрацьовувати окремі норми, які регламентують діючий порядок проведення банками України та юридичними особами операцій із перевезення валютних цінностей та інкасації коштів, забезпечення схоронності валютних цінностей під час їх інкасації та перевезення, зокрема збільшення статутного капіталу юридичних осіб, підвищення рівня вимог щодо прийняття на роботу, психологічну підготовку інкасаторів та водіїв

тощо. Національний банк повинен ініціювати прийняття законопроекту, який би дав змогу вивести з тіні роботу вищезгаданих компаній, провести регулювання ринку перевезень та інкасації коштів, забезпечити дотримання діючих правил та вимог всіма учасниками ринку інкасації.

Ще одним із варіантів посилення дієвого контролю за діяльністю підрозділів інкасації та перевезення цінностей банківських установ та юридичних осіб є відновлення проведення перевірок із питань дотримання ними вимог нормативно-правових актів із організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей та умов ліцензій, виданих Національним банком силами фахівців регіональних підрозділів перевезення цінностей Національного банку.

Такі перевірки банківських установ пройшли практичну апробацію часом та засвідчила свою ефективність та економічність, на відміну від теперішніх централізованих перевірок, та, на жаль, були відмінені через реорганізацію банківського нагляду Національного банку.

Реалізація цілей державного регулювання сприятиме посиленню захисту цінностей, що інкасуються та перевозяться, реалізації законодавчих повноважень Національного банку в сфері готівково-грошового обігу.

Результати досягнення визначених цілей визначатимуться шляхом оброблення та аналізу звітних матеріалів та результатів проведених планових та позапланових інспекційних перевірок банків та юридичних осіб щодо дотримання ними вимог, встановлених нормативно-правовими актами з питань організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей.

Сучасна система перевезень державних валютних цінностей Національного банку унікальна та побудована на науковій базі і практичних знаннях, які можуть бути набуті та реалізовані тільки в системі Національного банку.

Для дотримання належного рівня національної і державної безпеки, враховуючи військові дії на території України, для своєчасного та безперебійного забезпечення виконання конституційних функцій та завдань Національного банку, перевезення валютних цінностей у системі Національного банку доцільно здійснювати лише силами власних підрозділів перевезення цінностей Національного банку, які зможуть забезпечити відповідний рівень безпеки та гарантії схоронності державних цінностей.

На нашу думку, для здійснення Національним банком ефективного системного контролю та збереження державного впливу на ринок надання послуг з інкасації коштів і перевезень валютних цінностей в Україні необхідно створити (відновити) національне державне підприємство при Національному банку, наприклад “Укрінкас”, аналоги та успішну роботу якого ми можемо спостерігати в країнах пострадянського простору.

Наявність на ринку інкасації такого потужного державного підприємства дасть змогу Національному банку проводити самостійну політику щодо встановлення вартості послуг із інкасації, стане ще одним ефективним

механізмом регулювання ринку інкасації, забезпечить стабільність та надійність зберігання цінностей.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи вищезазначене, надаємо такі пропозиції для подолання системних викликів і загроз у банківській системі України:

- створити на базі Центрального сховища Національного банку національне державне підприємство при Національному банку, наприклад “Укрінкас”, та відновити державну інкасацію підприємств, торговельних мереж, організацій;

- запровадити альтернативну схему готівкового обігу Національного банку та здійснювати перевезення валютних цінностей у системі Національного банку винятково силами підрозділів перевезення цінностей Національного банку;

- удосконалити механізм державного регулювання ринку надання послуг із інкасації коштів та перевезень валютних цінностей в Україні, зокрема шляхом підвищення вимог до умов видачі Національним банком України юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг із інкасації та посилення контролю за їх діяльністю;

- визначити єдиний навчальний заклад із розгалуженою мережею регіональних інститутів, який за програмою, погодженою Національним банком, буде займатись професійною підготовкою та навчанням працівників підрозділів інкасації та перевезення цінностей;

- забезпечити централізовану розробку методологічних матеріалів та навчального посібника з питань організації інкасації коштів та перевезення цінностей;

- відновити працівникам Національного банку України, які здійснюють управлінсько-розпорядчі функції, статус державних службовців;

- ініціювати та внести відповідні зміни в нормативно-правові документи Національного банку, які регулюють порядок інкасації коштів та перевезення валютних цінностей в Україні.

Список використаної літератури

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 10.06.2019).
2. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 10.06.2019).
3. Черномор В. П. Оптимізація банкоматної мережі як чинника підвищення ефективності діяльності банку у сфері платіжних систем // БІЗНЕСІНФОРМ. 2015. № 11. С. 333—338.
4. Мельник Д. А., Климов В. В. Разработка системы прогнозирования инкассаций и управления наличностью / Национальный исследовательский ядерный университет “МИФИ”. URL : http://mn.mephi.ru/2011/content/articles/5/05.12.2011_1332/dmitriy_melnik.docx (дата обращения: 15.06.2019).

5. Положення про порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації : затверджене Постановою Правління Національного банку України № 926 від 24.12.2015 р. URL : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=25554842> (дата звернення: 15.06.2019).

6. Положення про передачу запасів готівки на збереження до уповноважених банків : затверджене Постановою Правління Національного банку України № 408 від 07.12.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0408500-16> (дата звернення: 15.06.2019).

7. Положення про критерії та порядок відбору банків, які можуть залучатися до збереження запасів готівки Національного банку України : затверджене Постановою Правління Національного банку України № 389 від 28.09.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0389500-16> (дата звернення: 20.06.2019).

8. Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах в Україні : затверджена Постановою Правління Національного банку України № 29 від 31.03.2017 р. (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17?lang=uk> (дата звернення: 20.06.2019).

9. Банківська енциклопедія / за ред. Мороза А. М. Київ : Ельтон, 1993. С. 264, 265.

10. Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період : затверджене Постановою Правління Національного банку України № 51 від 05.05.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051500-18#n7> (дата звернення: 25.06.2019).

Статтю подано: 29.07.2019

Статтю схвалено: 20.09.2019

Fedets Andriy Volodymyrovych

*Chief Officer of the Transportation of Values Department
in Lviv Region Administration of Transportation of Values
of the National Bank of Ukraine Central Repository,
Postgraduate of Lviv Regional Institute for Public Administration
of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*

ORCID: 0000-0003-1769-6967

e-mail: avflviv@gmail.com

THE IMPROVEMENT OF THE STATE REGULATION MECHANISM OF THE MARKET OF CASH COLLECTION AND TRANSPORTATION OF CURRENCY VALUES SERVICES IN UKRAINE

Problem setting. National Bank of Ukraine as a state central banking institution establishes rules and regulations which define the cash collection and transportation of currency values (hereinafter – cash collection) procedures in banking institutions in Ukraine, issues licenses for the right to cash collection and transportation of banknotes, coins and other values, and carries out state control over compliance with the rules and procedures of cash collection operations in banking institutions in Ukraine..

Until 2016, a classical controlled scheme of cash circulation organization was working in the system of National Bank of Ukraine. It stipulated delivery of currency values (new banknotes, coins, commemorative coins, etc.) from the National Bank of Ukraine Central

Repository to the regional departments of cash circulation. During the internal transformation of the National Bank of Ukraine in 2016 – 2019, the classical controlled scheme of cash circulation organization in Ukraine was changed to a delegated model of cash circulation organization. During the process of practical approbation, some shortcomings and risks were detected in this new model, which, as a result, have a negative influence on the role, tasks, and functions of the National Bank in the banking system of Ukraine.

There was a proposal to transform the cash circulation system of the National Bank in the part of creating the cash circulation alternative scheme of the National Bank and the transportation of currency values in the system of the National Bank exclusively using subdivisions that transport the values of the National Bank. It was made to promptly respond to the existing and potential threats to the national interests, national security of Ukraine, preservation of the state influence on the market of cash collection services in Ukraine and the mechanisms of its regulation.

Recent research and publications analysis. Domestic and foreign scholars did not pay due attention to the study and analysis of the delegated model of cash circulation functioning in Ukraine, its benefits, risks, and shortcomings, and also to the cash collection and transportation of the currency values functioning in the banking system of Ukraine. The analysis of the activities of the state cash collection subdivisions in the countries of CIS and Eastern Europe shows that in most cases they are created and operate on the basis of a central bank of a country and provide, except for the internal transportation of values, a stable presence of the state on the market of cash collection and transportation of currency values services.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. In 2016, employees of the National Bank of Ukraine lost the status of public officials. We consider that given the legal status of the National Bank, its state tasks and functions, full deprivation of all the National Bank employees of the public officials status, especially during active military actions on the territory of Ukraine, was pointless. Restoring the status of public officials will contribute to the independence of the National Bank and the adoption of effective and responsible administrative decisions by the bank administration.

The main purpose of the article is not only to study and analyze the modern market of cash collection and transportation of currency values functioning in the banking system of Ukraine but also to find different ways of its successful transformation, to provide suggestions for improving the state regulation mechanism of the market of cash collection services in Ukraine, and to increase the role and image of the National Bank as an independent central bank of Ukraine.

Paper main body. At present, the transportation of currency values subdivisions in Ukrainian banking institutions, legal entities which obtained proper licenses from the National Bank and the National Bank subdivisions of transportation of values provide cash collection and transportation of currency values in the banking system of Ukraine.

For the sake of full security and stabilization of the situation on the market of cash collection and transportation of currency values services, it is needed to cardinally change the approaches of solving these issues and to increase the effectiveness of the state regulation in the transportation of the values and cash collection.

To avoid the risks of values loss, fraudulent actions and abuses, saving the lives and health of the cash collectors, the National Bank shall always increase the requirements for the creation and maintaining working conditions of the cash collection subdivisions of the banking institutions and CIT-companies.

Conclusions of the research and prospects for further studies. Summarizing the above, we offer the following suggestions to overcome the systematic challenges and threats in the banking system of Ukraine, in particular, we propose:

- to create a national state enterprise at the National Bank based on the National Bank Central Repository, for example, Ukrincas, and to renew state cash collection of the enterprises, trade networks, and organizations;

- to introduce an alternative scheme of the National Bank cash circulation and to transport the currency values in the system of the National Bank exclusively by the National Bank subdivisions of the transportation of values;

- to improve the state regulation mechanism of the market of cash collection and transportation of currency values services in Ukraine, in particular, by increasing the requirements for the terms of issuing licenses to legal entities by the National Bank of Ukraine for the right to provide the banks with services of cash collection and also by strengthening the control over their activities;

- to define a single educational institution with its extensive network of regional institutes, which, according to the program agreed by the National Bank, will be occupied with the professional training and education of the employees of cash collection and transportation of values subdivisions;

- to provide centralized development of the methodological materials and a manual on the organization of cash collection and transportation of values;

- to restore the employees of the National Bank of Ukraine which carry out the administrative and regulatory functions, in their status of public officials;

- to initiate and to make appropriate changes to the normative legal documents that regulate the procedure of cash collection and transportation of currency values in Ukraine.

Key words: delegated concept of the cash circulation; regulating function; cash circulation; cash collection; authorized bank; cash collection and transportation of currency values subdivisions; CIT-company (Cash-in-Transit) license.

References

1. Pro banky i bankivsku diialnist. № 2121-III. (2000) [in Ukrainian].
2. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy. № 679-XIV. (1999) [in Ukrainian].
3. Chernomor, V. P. (2015). Optymizatsiia bankomatnoi merezhi yak chynnyka pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti banku u sferi platizhnykh system. *BIZNESINFORM*, № 11, pp. 333-338 [in Ukrainian].
4. Melnyk, D. A., Klymov, V. V. ; Natsyonalnyi yssledovatel'skyi yadernyi unyversytet "MYFY". (2019). *Razrabotka systemy prohozyrovanyia ynkassatsyi y upravleniia nalychnosti*. URL : http://mn.mephi.ru/2011/content/articles/5/05.12.2011_1332/dmitriy_melnik.docx [in Russian].
5. Polozhennia pro poriadok vydachi yurydychnym osobam litsenzii na nadannia bankam posluh z inkasatsii. № 926. (2015) [in Ukrainian].
6. Polozhennia pro peredachu zapasiv hotivky na zberezhennia do upovnovazhenykh bankiv. № 408. (2016) [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro kryterii ta poriadok vidboru bankiv, yaki mozhut zaluchatysia do zberezhennia zapasiv hotivky Natsionalnoho banku Ukrainy. № 389. (2016) [in Ukrainian].
8. Instrukttsiia z orhanizatsii perevezennia valiutnykh tsinnosti ta inkasatsii koshtiv u bankivskykh ustanovakh v Ukraini. № 29. (2017) [in Ukrainian].

9. Moroza, A. M. (Ed.). (1993). *Bankivska etsyklopediia*. Kyiv: Elton. pp. 264, 265 [in Ukrainian].

10. Polozhennia pro orhanizatsiiu hotivkovoho obihu i vedennia emisiino-kasovykh operatsii u bankivskii systemi v osoblyvyi period. № 51. (2018) [in Ukrainian].

Paper submitted: 29.07.2019

Paper accepted: 20.09.2019

Цитування: Федець А. В. Удосконалення механізму державного регулювання ринку надання послуг з інкасації коштів та перевезень валютних цінностей в Україні // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 3(60) : у 2 ч. Ч. 2 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 232—247. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186770>).

Citation: Fedets, A. V. (2019). The improvement of the state regulation mechanism of the market of cash collection and transportation of currency values services in Ukraine. *Efficiency of Public Administration*, Issue 3(60), pp. 232-247. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186770>).